

company, to the analysis of legal nature of rights for investors during realization of the property participating in company. The article concludes that narrow-mindedness of corporative rights for the investors of commandite company, which have especially property character.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // Верховна Рада України. — 2003. — № 40. — Ст. 356.
2. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 лип. 2001 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2001. — № 47. — Ст. 251.
3. Спасибо-Фатєєва І. Актуальні питання корпоративного права // Нотаріат для Вас. — 2008. — № 10. — С. 11.
4. Кравчук В. М. Припинення корпоративних правовідносин в господарських товариствах: монографія / В. М. Кравчук. — Л.: Край, 2009. — С. 24–25.
5. Глузь Н. С. Корпорації та корпора-

тивне право: поняття, основні ознаки та особливості захисту: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Наталія Степанівна Глузь. — К., 2000. — С. 130.

6. Здійснення та захист корпоративних прав в Україні (цивільно-правові аспекти): монографія / [В. В. Луць, В. А. Васильєва, І. Р. Калаур та ін.]; за заг. ред. В. В. Луця. — Тернопіль: Підручники і посібники, 2007. — С. 159.

7. Яценко І. С. Корпоративне право Республіки Польща: (основні положення): наук.-практ. посіб. / І. С. Яценко. — К.: Юрінком Інтер, 2008. — С. 63–64.

8. Про господарські товариства: Закон України від 19 верес. 1991 р. // Відомості Верховної Ради України — 1991. — № 49. — Ст. 682.

9. Господарський кодекс України від 16 січня р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — № 18. — Ст. 144.

10. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 трав. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1992. — № 31. — Ст. 440.

УДК 343.97:343.77

С. Мірошниченко,

прокурор Чернігівської області, кандидат юридичних наук

КРИМІНОЛОГІЧНА ДЕТЕРМІНАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВОСУДДЯ

В основу дослідження проблем детермінації і протидії злочинам проти правосуддя покладено багатофакторний аналіз. У кримінологічній літературі нерідко можна зустріти критичні оцінки ефективності такого аналізу при дослідженні системи детермінації і протидії злочинності, які ґрунтуються переважно на твердженні про неможливість визначити питому вагу кожного фактора у загальній сукупності і переконанні, що це взагалі «еклектичне накопичення інформації» [1, 244–245]. Більш того, усі радянські підручники з криміноло-

гії використовують поняття «причини і умови злочинності», інколи доповнюють їх поняттям «причинні комплекси». Певною мірою, поділяємо думку тих авторів, які вважають, що, оскільки до цього часу в кримінології не розроблено достатньо ефективної методології і методики диференціації соціальних явищ на причини і умови злочинності, такий підхід є малопродуктивним (принаймні для прикладного аналізу) [1, 72–73]. Так, В. М. Дрьомін, зокрема, зазначає, що пошук системи «детермінантів», «криміногенних факторів», «причин

і умов» та ін. уявляється малопродуктивним з огляду на практичну неможливість ідентифікувати ці поняття [3, 12]. У цьому контексті І. М. Даньшин та О. Г. Кальман зазначають, що причини і умови є прийнятними лише для пояснення скоєння конкретного злочину, а не для злочинності в цілому чи окремих її видів [4].

Однак критичні оцінки, а нерідко і повне несприйняття такого методу дослідження видаються нам дещо упередженими, недостатньо обґрунтованими. Так, проблематика встановлення питомої ваги і інтенсивності впливу тих чи інших факторів достатньо легко долається (вирішується) за допомогою соціологічних і статистичних методів. До того ж при факторному аналізі не це є визначальним. Головне — визначити ступінь взаємозв'язків між групою споріднених факторів та їх комплексний вплив на етіологію злочинності взагалі, а в контексті нашого дослідження і злочинних посягань проти правосуддя зокрема.

Злочинність — складне системне явище. І лише багатофакторний аналіз дає можливість зіставляти різні групи соціальних факторів, які тісно взаємозв'язані один з одним у їх взаємодії. Крім того, сучасний стан математичної статистики дозволяє відібрати з усього різноманіття факторів ті, які є визначальними в детермінації злочинності.

Саме застосування факторного аналізу допомагає визначити такі явища і процеси суспільного життя, які потребують більш інтенсивного профілактичного впливу. І якщо йдеться про запобігання злочинних посягань у сфері правосуддя, то завдяки такому методу можна більш раціонально конкретизувати сукупність суспільних правовідносин, які їх детермінують, і, як результат, виділити економічні, політичні, правові, психологічні, організаційні фактори. Залежно від регіонального поширення і масштабу дії їх можна згрупувати на: загальнодержавні, регіональні, місцеві, макро- та мікросоціальні, індивідуальні, а також провести групування за видами злочинів проти правосуддя і ступенем кореляційної залежності.

Таким чином, застосування цього методу у дослідженні дає можливість вирішити цілу низку самостійних наукових завдань.

Виходячи з наведеного, під факторами злочинності проти правосуддя розуміються такі негативні соціально-економічні, соціально-психологічні і правові явища та процеси, які мають різне детермінуюче значення, у тому числі і казуальне, але у своїй сукупності і взаємодії породжують, сприяють, видозмінюють і обумовлюють існування і прояви цієї злочинності. У такому значенні цей термін і застосовується в роботі.

Однак при цьому необхідно враховувати також і ту обставину, що фактори злочинності у сфері правосуддя можуть бути як криміногенними, так і антикриміногенними. У вітчизняній кримінології традиційно найбільша увага приділяється криміногенним факторам. Що стосується аналізу злочинності у сфері правосуддя, то такий підхід нам видається невірним, оскільки розробка проблем протидії цій злочинності потребує, насамперед, аналізу антикриміногенних факторів.

Криміногенні фактори, які виступають у ролі причин і умов злочинів проти правосуддя, як і засади протидії, є досить чисельними, різноманітними і обумовлені суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства. З точки зору їх змістової характеристики вони можуть бути об'єднані у п'ять груп: соціально-економічні, ідеологічні, соціально-психологічні, правові, організаційно-управлінські.

Фактори соціально-економічного характеру є домінуючими у системі факторів детермінації злочинів проти правосуддя. Деструктивні процеси у сфері економіки, її нестабільність і розбалансованість суттєво вплинули на стан законності та правопорядку у державі. Особливо відчувається вплив економічних факторів з огляду на довготривале, затягнуте в часі, виведення економіки України з кризи, обумовленої фінансовою нестабільністю на світовому ринку. Як наслідок, держава не виділяє правоохоронним органам і судам достатніх

ресурсів, які б забезпечували ефективність їх діяльності. Щорічне фінансування правоохоронних органів з державного бюджету України не перевищує половини економічно обґрунтованих обсягів.

Недостатність фінансування впливає насамперед на технічне оснащення, житлове та соціальне забезпечення працівників правоохоронних органів тощо. Воно також породжує згубну практику позабюджетного фінансування правоохоронних органів за рахунок «благодійних внесків», плати за адміністративні послуги, що надаються правоохоронними органами юридичним та фізичним особам за участю посередників, фінансування з місцевих бюджетів.

Наслідком недостатнього фінансування правоохоронних органів і судів є скорочення обсягів соціального захисту правоохоронців, відміна пільг по оплаті житлово-комунальних послуг, а в окремих населених пунктах — і проїзду в громадському транспорті, незабезпеченість житлом. Саме погіршенням матеріального забезпечення правоохоронних органів і судів обумовлено збільшення фактів корупційних проявів і службових зловживань. За даними антикорупційної громадської організації GRECO найбільш корумпованими органами в Україні є міліція, податкові органи і суди [5].

Зважаючи на викладене, не можна не послатися на висновки Інституту Горшеніна щодо реалізованого його фахівцями проекту «Корупція в Україні: влада, держава, суспільство». Результати всеукраїнського (129 населених пунктів) опитування насторожують, адже 46,5 % респондентів найбільш корумпованою владною структурою назвали саме суди. Експерти інституту стверджують, що похибка репрезентативності їх дослідження не перевищує +2,4 %. [6] Однак, якщо цю похибку збільшити навіть удесятеро, підстави для серйозних роздумів менш очевидними не стають.

Загальновідомо, що матеріально-технічне забезпечення оперативно-розшукової діяльності — основна умова підвищення ефективності роботи по виявленню і розкриттю злочинів проти

правосуддя. За результатами дослідження 90,1 % опитаних працівників органів внутрішніх справ заявили, що умовами матеріально-технічного забезпечення своєї роботи вони не задоволені. Були названі основні 4 чинники, які викликають таке незадоволення, і серед них найбільшу питому вагу становили умови технічного забезпечення (відсутність оргтехніки, транспорту) — 62,5 %, низький рівень фінансування — 31,3 %. Ще 6,2 % респондентів стверджували про повну відсутність матеріально-технічного забезпечення.

Повертаючись саме до економічних факторів, слід вказати ще на один — окремі співробітники правоохоронних органів були втягнуті в незаконну протекцію підприємницьким структурам у їх господарській діяльності.

Економічні негаразди з матеріально-технічним і соціальним забезпеченням призвели до відтоку висококваліфікованих працівників правоохоронних органів — фахівців своєї справи. Насамперед, це стосується ключових служб — кримінального розшуку і дізнання, саме з тих підрозділів, які безпосередньо протидіють злочинним проявам у сфері правосуддя. І хоча за новим кримінально процесуальним кодексом України (далі — КПК України) дізнання як стадії кримінального процесу вже не передбачається, гостроти проблеми це не знімає.

Всі економічні і соціальні фактори детермінації злочинів проти правосуддя наочно віддзеркалюються у правосвідомості суспільства, соціальних груп, окремої особи. Стан правової свідомості особи — це фактор, який регулює соціальну поведінку індивіда і багато в чому сприяє розумінню причин індивідуальної злочинної поведінки, які обумовлюють вчинення злочинів проти правосуддя.

Злочини проти правосуддя у цілому, як соціальне явище (як і кожен окремий злочин), є результатом взаємодії об'єктивних факторів середовища і суб'єктивних факторів особи. З огляду на це, вважаємо, що слід вивчати як об'єктивні фактори суспільного життя,

так і суб'єктивні прояви особи злочинця, які безпосередньо проявляються у різноманітних зв'язках з явищами, що характеризують об'єктивну ситуацію у суспільстві і впливають на рівень злочинності, її структуру та динаміку. Слід також враховувати, що зв'язки між соціально-економічними процесами у суспільстві і індивідуальними особливостями життєдіяльності особи, яка вчиняє злочин проти правосуддя, неоднозначні і не одномірні.

Економічний стимул або економічний інтерес — вирішальна домінанта, соціально значуща поведінка (як така, що відповідає закону, так і протиправна) [7, 72]. Тому соціально-біологічне буття людини у всіх його проявах і протиріччях обумовлює соціальну поведінку індивіда, соціальні відносини життєдіяльності, як і економічні, різноманітні і різнорівневі. І головна обставина, яка визначає формування правової свідомості і її прояву, полягає в соціальній нерівності, обумовленій соціальним статусом особи. Така нерівність породжує різні форми протиправної поведінки, а в крайньому своєму виявленні — злочинну поведінку. І сфера правосуддя не є в цьому виключенням. Інстинктивне прагнення вижити реалізується у соціальній оболонці, основою якої є економічна, виробнича діяльність. Як наслідок, і формування правосвідомості особи відбувається не лише під впливом системи виховання та навчання чи виробничої практики.

Так, слід зазначити, що неоднозначні процеси становлення ринкових відносин, які відбувалися протягом останніх 20 років, безпосередньо позначилися і на соціальній структурі суспільства. Зростає значення використання наявних можливостей для примноження власності, підвищення «статусності» завдяки своєму службовому становищу. В той же час у суспільстві відбулася глобальна стратифікація різних соціальних груп. Поява багатих людей значно розширила можливості здійснення впливу на діяльність судів і прийняття ними відповідних рішень. На найнижчому рівні у сучасній стратифікації суспільства

знаходяться особи, які звільнились з місць позбавлення волі, не мають роботи (тобто постійного джерела доходів) та постійного місця проживання. Цим, зокрема, і обумовлений високий відсоток осіб, засуджених за ухилення від порушення правил адміністративного нагляду.

Економічні та соціальні реформи, поглиблення ринкових відносин дали могутній поштовх до появи нових ідеологічних настанов і моральних цінностей. Досягнення успіху будь-якою ціною, мірилом якого стала грошова одиниця та її кількість, залишається (маємо визнати) основним гаслом ринкової трансформації суспільства. Не оминуло це і систему органів правосуддя. У демократичному суспільстві, соціально орієнтованій правовій державі має підтримуватись ідея, за якою однаковою повагою мають користуватися як успішні бізнесмени, так і державні службовці. Ситуація в українському суспільстві, на жаль, складається допоки не на користь державних інституцій. При вирішенні дилеми служіння суспільству чи особистого збагачення правоохоронні органи і органи правосуддя програють, оскільки безумовне виконання своїх службових обов'язків не підкріплюється ні достатніми матеріальними благами, ні відповідною повагою суспільства.

За відсутності належних джерел фінансування правоохоронні органи і суди не мають легальної можливості самостійно поліпшити матеріальне становище, оскільки обмежені в цьому не лише законодавчими заборонами, а й такими буденними реаліями, як висока службова завантаженість.

Результатом незадовільного матеріального забезпечення стає поширення так званої «другорядної зайнятості» співробітників, які намагаються отримати додаткові прибутки прихованого характеру в процесі здійснення охоронної, освітянсько-профорієнтованої та іншої діяльності. Фактичні обсяги поширення такого явища лише починають вивчатися вітчизняними фахівцями [8, 43–48].

Небезпека другорядної зайнятості полягає не лише в трудовій діяльності

працівників правоохоронних органів у фактично тіньовій сфері. Головний ризик знаходиться в деформації свідомості і високої ймовірності переорієнтації інтересів працівника правоохоронного органу на другорядну трудову діяльність у разі отримання від неї досить високих доходів. Правоохоронець починає розглядати свою службу, роботу в правоохоронній структурі як інструмент для реалізації можливостей, що надаються, на «вторинному» ринку праці. Службові обов'язки при цьому виконуються формально, з мінімальною старанністю, а службовий час використовується, зазвичай, для пошуку нових джерел заробітку.

Серед економічних факторів необхідно розглядати і комерціалізацію правоохоронної діяльності, що призвела останніми роками до розширення списку платних послуг, що надаються населенню правоохоронними органами. Серед негативних прикладів можна навести діяльність органів внутрішніх справ, які стягують з громадян та суб'єктів господарювання додаткову плату за прискорене оформлення закордонних паспортів, документів на транспортні засоби, охорону вантажів, приватних осіб і тому подібне. І хоча такого роду підприємницька діяльність дозволяє частково вирішити питання легального поліпшення матеріального стану правоохоронців, проте має два негативні аспекти [9, 68].

Перший полягає у втягуванні до сфери комерційних відносин все більшої кількості працівників правоохоронних органів, що вже само по собі підвищує криміногенну вірогідність корупційних зв'язків, проявів халатності, службових зловживань. Нерідко при цьому порушується і службова дисципліна, коли правоохоронці за власною ініціативою укладають договори з комерційними структурами на шкоду інтересам служби або взагалі без укладання відповідних договорів.

Другий негативний аспект пов'язаний з розмиванням в правосвідомості працівників правоохоронних органів меж дозволеного і неприпустимості перенесен-

ня комерційних відносин на весь спектр своїх службових обов'язків. В результаті ті ж співробітники міліції, віддаючи перевагу «платним» клієнтам, відносно пересічних громадян виявляють тяганину, штучне створення перешкод, тим самим змушуючи їх оплачувати послуги, що є порушенням конституційних прав громадян [10, 277].

Таким чином, характеризуючи криміногенні фактори соціально-економічного характеру, більшість вчених розглядають як домінуючі, перш за все, кризові явища у сфері економічних відносин. Дійсно, нестабільність і розбалансованість економіки призвели до безробіття, інфляції і, як наслідок, погіршення життєвого рівня населення України. Незважаючи на ряд позитивних зрушень в економічному розвитку, офіційний рівень бідності в Україні зріс.

Такого роду негативний вплив економічних факторів не потребує особливих коментарів через свою очевидність і передбаченість. Проте найбільш криміногенний вплив на стан правопорядку і законності в правоохоронних органах України справляють зовсім не перераховані вище фактори, оскільки вони є похідними від факторів глобальнішого масштабу. Врешті-решт, усунення суттєвого розриву в зарплаті і відновлення системи соціального захисту є справою не такого вже й тривалого часу. І досвід країн Європейського Союзу лише підтверджує, що вирішення схожих економічних проблем не повністю усуває проблеми існування так званої «правоохоронної» корупційної злочинності.

Загальними факторами економічного характеру, яким слід приділяти першочергову увагу при аналізі природи злочинних проявів у правоохоронних органах України, є процеси становлення ринкових відносин, які поставили всі силові відомства в непрості умови відтоку кваліфікованих кадрів. Виниклий недержавний сектор економіки у вигляді охоронних і адвокатських агентств, юридичних, кадрових і оперативних служб промислово-банківських установ виявився спроможним пропонувати більш вигідну роботу для багатьох ви-

сокопрофесійних слідчих, оперативних працівників, керівників правоохоронних підрозділів.

Особливої актуальності проблематика збереження кадрів набуває в сучасних умовах реформування кримінальної юстиції. Новий КПК України докорінно змінює порядок і всю процедуру кримінального переслідування: від реєстрації повідомлення про злочин і повідомлення особі про підозру у його вчиненні до направлення справи до суду [11]. Підходи до визначення підслідності кримінальних справ, за яких більшість із них (у т.ч. і розслідування злочинів проти правосуддя) стає прерогативою слідчих підрозділів органів внутрішніх справ (ст. 216 КПК), вимагають нових підходів до добору слідчих та їх кваліфікації. Ще більше загострює проблему комплектування слідчих підрозділів і скасування новим Кримінальним процесуальним законом такого інституту, як дізнання. Ураховуючи відмінності в грошовому утриманні слідчих підрозділів порівняно з іншими, крім соціального і організаційно-управлінського факторів, не останнього значення набуває знову ж таки фактор економічний.

У цьому контексті саме економічний фактор, поєднаний з організаційно-управлінським, відіграватиме ключову роль, оскільки новий КПК передбачає створення Єдиного реєстру кримінальних переслідувань, що у свою чергу вимагає суттєвого підвищення рівня матеріально-технічного забезпечення.

Введення в кримінальне право такого нового інституту, як кримінальний проступок, і подальше унормування процедури прийняття процесуального рішення щодо відповідальності за його вчинення, очікувана декриміналізація діянь, які за чинним на сьогодні кодексом вважаються злочином, і переведення їх до категорії кримінальних проступків вимагатиме суттєвого перегляду структури і штатного наповнення відповідних підрозділів правоохоронних органів, а почасти — і судів.

Інновації кримінального процесу та обумовлені ними зміни до низки інших законодавчих актів [12] потребу-

ють нових кримінологічних підходів до визначення причин і умов злочинності, дослідження системи її детермінації і протидії. Зазначене не в останню чергу, а більшою мірою стосується злочинності у сфері правосуддя як однієї з найбільш латентних категорій соціальних явищ.

З огляду на викладене, використання саме багатофакторного аналізу, як засобу встановлення взаємозв'язків між групою факторів дозволяє дослідити комплексний вплив на етіологію злочинів проти правосуддя.

Ключові слова: правосуддя, детермінація, злочинність, негативна протидія, криміногенні фактори, фінансування, соціально-економічні

У статті розглядається криміногенні фактори, які виступають у ролі причин і умов злочинів проти правосуддя, як і засади протидії є досить чисельними, різноманітними і обумовленими суттєвими змінами у соціально-економічному житті суспільства. Інновації кримінального процесу та обумовлені ними зміни до інших законодавчих актів, потребують нових кримінологічних підходів до визначення причин і умов злочинності, дослідження системи її детермінації і протидії.

В статье рассматриваются криміногенные факторы, которые выступают в качестве причин и условий преступлений против правосудия, как и принципы противодействия являются достаточно многочисленными, разнообразными и обусловленными существенными изменениями в социально-экономической жизни общества. Инновации уголовного процесса и обусловленные ими изменения в другие законодательные акты, требуют новых кримінологических подходов к определению причин и условий преступности, исследование системы ее детерминации и противодействия.

The article deals with criminogenic factors causing crime against justice. The principles of combatting crime are

also diverse in nature reflecting changes in socio-economic life. The innovations in the criminal procedure and relative changes in other laws require new criminological approach to defining the causes and conditions of crime, investigating the system of its determination and counteraction.

Література

1. Шнайдер Г. И. Криминология : пер. с нем. / Г. И. Шнайдер ; под общ. ред. и с предисл. Л. О. Иванова. — М. : Изд. группа «Прогресс» — «Универс», 1994. — 504 с.
2. Аслаханов А. А. Проблемы борьбы с преступностью в сфере экономики (криминологический и уголовно-правовой аспекты) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08 / Аслаханов Асламбек Ахмедович. — М., 1997. — 293 с.
3. Дрьомін В. М. Злочинність як соціальна практика: інституціональна теорія криміналізації суспільства : монографія / В. М. Дрьомін. — О. : Юрид. л-ра, 2009. — С. 12.
4. Даньшин И. Н. Предупреждение корыстных преступлений против социалистической собственности (системный подход) // Актуальные проблемы юридической науки на этапе развитого социализма : крат. тез. докл. и науч. сообщ. Респ. науч. конф. 16–18 окт. 1985 г. — Х. : Юрид. ин-т, 1985. — С. 172–174; Кальман О. Г. Стан і головні напрямки попередження економічної злочинності в Україні: теоретичні та прикладні проблеми : монографія / О. Г. Кальман. — Х. : Гімназія, 2003. — С. 111.
5. Дослідження корупції в судовій системі України: суди загальної юрисдикції та апеляційні суди. Звіт за результатами соціологічних досліджень. — К., 2008–2009. — 78 с.
6. Кого українці вважають найбільш корумпованими (опитування) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.unian.net
7. Яковлев А. М. Социология экономической преступности / А. М. Яковлев. — М. : Наука, 1988. — 256 с.
8. Маляренко А. Про відповідальність судді за порушення вимог щодо несумісності // Закон и жизнь. — 2012. — № 2. — С. 43–48.
9. Мартиненко О. А. Злочини серед персоналу органів внутрішніх справ України: перспективні напрями, відомчі превенції / Право України. — 2006. — № 2. — С. 66–70.
10. Мартиненко О. А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография / О. А. Мартиненко. — Х. : Изд-во ХНУВС, 2005. — 496 с.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 // Голос України. — 2012. — № 90–91.
12. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13.04.2012 // Голос України. — 2012. — № 90–91.